

Hatay İlinin Sosyo-Ekonomik ve Tarımsal Yapısı

Erdal DAĞISTAN¹, Ömer CAMCI² ve Oğuz PARLAKAY¹

¹Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fak., Tarım Ekonomisi Bölümü Antakya-Hatay

²Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fak., Zootehni Bölümü Antakya-Hatay

Özet

Bu çalışmada Türkiye için, özellikle tarımsal açıdan önemli bir yeri olan Hatay ilinin sosyo-ekonomik ve tarımsal yapısı incelenmiştir. Ayrıca, ekonomik gelişmişlik düzeyinin daha net ortaya konulması için göstergeler, Türkiye ortalamaları ile karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır.

Hatay ili; toplam nüfusun %1,9'u, milli gelirin %1,5'i, ihracatın %1,9'u, ithalatın %2,8'ine sahiptir. İlde, 42.395 adet tarımsal işletmesi faaliyet göstermekte olup ortalama işletme büyüklüğü 33,2 dekadır.

Özellikle sebzeçilik ve hayvansal üretimde örgütlenme, kalite, ve üretimde istikrara bağlı önemli pazarlama sorunları yaşanmaktadır. Üreticilerin örgütlenmesi, ihracat olanaklarının artırılması ve bürokrasinin azaltılması bu sorunlarının aşılmasında önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal üretim, ekonomik yapı, üretim deseni, gelişme ölçütleri, Hatay.

Giriş

Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, tarihi ve kültürel açıdan zengin bir il olan Hatay, Türkiye'nin dışa açılan önemli kapılarından biridir. Önemli bir tarım havzası sayılan Amik Ovası da buradadır. Ürün desenindeki çeşitlilik, hasatta erkencilik, ikinci ürün yetiştirilebilmesi, İskenderun Limanı'na sahip olması ilin önemini artırmaktadır.

Hatay ilinin tarım alanları, toprak yapısı, iklim ve diğer doğal koşullar bakımından çok çeşitli ve kaliteli ürün yetiştirilmesine elverişlidir. İldeki 42.395 adet tarımsal işletmede hayvancılığın yanında hemen hemen her türlü meyve ve sebze ile tarım ürünü yetiştirmek mümkündür. Eldeki kaynakları daha etkin kullanarak, üretim miktarında ve verimde artış sağlamak mümkündür.

Bu çalışma, kıt kaynakların etkin kullanılması açısından, ilin daha iyi tanınması ve tarımsal yapının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Özellikle ilin tarımsal potansiyelini daha iyi değerlendirmek için tarımsal politika yapıcılara yardımcı olacaktır. Bu çalışmada, Hatay ilinin, sosyal, ekonomik ve tarımsal yapısı incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlardan elde edilen ikincil veriler ile daha önce yapılmış ilgili çalışmalardan derlenen veriler oluşturmaktadır.

Verilerin yorumlanmasında, tablo analizi, indeks ve yüzde hesaplamaları ile gelişme hızlarından yararlanılmıştır. Microsoft Excel ve Microsoft Word yazılım programları kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Sosyal Yapı

Nüfus

Nüfus, bütün ülkelerde sosyo-ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsurudur. Yani, ekonomik olayların oluşmasında, gelişmesinde ve hız kazanmasında önemli bir rolü vardır. Bu nedenle, Çizelge 1’de kırsal ve kentsel nüfus gelişimi incelenmiştir. Buna göre, Hatay ili nüfusu Türkiye nüfusunun yaklaşık %1,9’unu oluşturmaktadır. İlde nüfus artış hızı %1,2 olarak belirlenmiştir. Bu rakam Türkiye ortalamasının (%1,8) altındadır. Hatay il nüfusunun büyük bir bölümünün kırsal alanda yaşamaktadır. Türkiye’de 2000 yılı kırsal nüfus ortalaması %35,1 iken, bu oran Hatay’da %53,6’dır. Son 20 yılda Türkiye’nin tersine Hatay ilinde şehirleşme yolunda önemli bir gelişme kaydedilmemiştir.

Çizelge 1. Türkiye’de ve Hatay ilinde köy ve şehir nüfusunun gelişimi
Table 1. Rural and urban population by years in Türkiye and Hatay province

Yıllar/ Years	Hatay			Türkiye		
	Köy (%)/ Rural	Şehir (%)/ Urban	Toplam/ Total	Köy (%)/ Rural	Şehir (%)/ Urban	Toplam/ Total
1980	57,2	42,9	856.271	56,1	43,9	44.736.957
1985	57,2	42,8	1.002.252	47,0	53,0	50.664.458
1990	52,1	47,9	1.109.754	41,0	59,0	56.473.035
2000	53,6	46,4	1.253.726	35,1	64,9	67.803.927

Kaynak/Source : Anonim 2000a ve 2003

Eğitim Durumu

Hatay ilinde 620 ilköğretim ve 102 orta öğretim okulu, 224.660 ilköğretim, 50.573 orta öğretim öğrencisi ve toplam 10.788 öğretmen bulunmaktadır (Çizelge 2). Ayrıca, Hatay’da 1992 yılında kurulan Mustafa Kemal Üniversitesi, 12.268 adet öğrencisiyle yüksek öğretim faaliyetini sürdürmektedir (Anonim 2005a). Özellikle 1992 yılında üniversitenin kurulması bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir faktördür. Ziraat Fakültesi’nin varlığı, tarımsal üretim ve verim artışında önemli rol oynayacağı söylenebilir.

Çizelge 2. Türkiye ve Hatay ilinde öğretmen, öğrenci ve okul sayıları (2001-2002)

Table 2. Numbers of teachers, students and schools in Türkiye and Hatay.

	Okul sayısı/ Number of school	Öğrenci sayısı/ Number of student	Öğretmen sayısı/ Number of teacher	Öğretmen başına öğrenci sayısı/ Number of student per teacher
Hatay	722	275.233	10.788	26
Türkiye	51.612	12.879.507	528.816	24

Kaynak/Source: Anonim 2001a.

İlde, 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusun %22,4’ünün okuma yazma bilmediği, buna karşın %7,7’sinin okur yazar, %54,3’ünün ilköğretim, %10,2’sinin lise, %5,5’inin ise yüksek okul mezunu olduğu belirlenmiştir (Çizelge 3). Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı 21. yüzyıla girdiğimiz bu dönemde oldukça yüksek bulunmakla beraber eğitim seviyesi giderek yükselmektedir. Özellikle yüksek okul düzeyindeki artışlar sevindiricidir.

HATAY İLİNİN SOSYO-EKONOMİK VE TARIMSAL YAPISI

Çizelge 3. Hatay ilinde eğitim durumu (%) (25 ve daha yukarı yaş)
Table 3. Education in Hatay province (%) (25 years old and more)

Yıllar/ Years	Okuma Yazma Bilmeyen/ Illiterate	Okur- Yazar/ Literate	İlköğretim/ Primary school	Lise /High school	Yüksekok./ higher education	Toplam/ Total
1980	51,8	8,2	32,3	4,9	2,8	293.374
1985	37,2	10,1	42,7	6,8	3,3	356.217
1990	33,7	6,6	47,8	7,8	4,0	428.069
2000	22,4	7,7	54,3	10,2	5,5	565.972

Kaynak/Source : Anonim 2000a

Ekonomik Yapı

Türkiye ekonomisinde gerek tarım gerekse sanayi ve ticaret sektörleri bakımından oldukça önemli bir yeri olan Hatay ilinin ekonomik yapısı içerisinde milli gelir, istihdam ve dış ticaret, konuları incelenmiştir. Gerek tarım potansiyeli, gerekse bir serhat şehri olması ve etnik ve akrabalık ilişkilerinden dolayı, Suriye ile yakın ilişkiler kurabilmesi dolayısıyla ticaret ve işgücü transferi konusunda önemli avantajlara sahip bulunmaktadır. Bunun dışında, bölge halkının en önemli geçim kaynakları arasında dokumacılık, ayakkabı imalatı, deri işlemeciliği ve tarım ürünleri ticareti gelmektedir. Bölgeden özellikle Suriye, S. Arabistan, Ürdün ve Katar'a işgücü transferi gerçekleşmektedir.

Milli Gelir (MG)

Hatay ve Türkiye için Milli gelir değerleri Çizelge 4'de verilmiştir. Buna göre, Hatay ilinin milli gelire katkısı; toplam milli gelir içerisinde %1,5'tir. Bu katkı, 1987 yılından 2001 yılına kadar mutlak olarak artmış olsa da oransal olarak azalmaktadır.

Çizelge 4. Türkiye ve Hatay'da cari fiyatlarla milli gelir
Table 4. National income in current price in Türkiye and Hatay province

Yıllar/ Years	Hatay		Türkiye (1000 YTL)
	(1000 YTL)	Türkiye içindeki payı (%) / share in Türkiye	
1987	1.324	1,8	74.722
1990	6.513	1,7	393.060
1995	126.093	1,6	7.762.456
2000	1.892.092	1,5	124.283.458
2001	2.638.049	1,5	178.412.439

Kaynak/Source : Anonim 1998, Anonim 2005c

Hatay ili GSYİH'sı içerisinde tarımın payı yıllar itibariyle Türkiye'nin tersine bir gelişme göstererek hem mutlak hem de nispi olarak artış göstermiştir. Tarımın payı 1987 yılında %19,8 iken, 2000 yılında %24,1'e yükselmiştir. Sanayinin payı ise mutlak olarak artarken, nispi olarak azalma göstermiştir (Çizelge 5). Bu artış, tarımsal üretim girdilerinin daha fazla kullanımı ile tarım teknikleri uygulaması sonucu çiftçi gelirlerinin yükselmesi ve bölgenin iklim ve tarım topraklarının verim yapısından kaynaklanan bir verimlilik artışıyla açıklanabilir. Üretilen tarımsal ürünler ihraç edilebilmektedir.

Çizelge 5. Hatay ilinde cari fiyatlarla GSYİH'nın sektörel dağılımı

Table 5. Gross domestic product in current prices-by Sectors in Hatay province

	1987	1990	1995	2000	
Sektörler	%	%	%	Değer(YTL)	%
Tarım	19,8	19,6	23,7	456.155.062	24,1
Sanayi	18,9	18,5	15,3	252.493.669	13,3
Hizmetler	61,3	61,9	61,0	1.183.443.007	62,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	1.892.091.738	100,0

Kaynak/Source : Anonim, 1987, 1990b, 1995b, 2000c.

İstihdam

Hatay ilinde aktif nüfusun %61,6'sı tarım, %26,4'ü hizmet, %8,5'i sanayi ve %3,5'i de inşaat sektöründe istihdam edilmektedir (Çizelge 6). Gelişmişlik göstergelerinden biri olan tarımsal istihdam oranı; Fransa'da %7, İngiltere'de %2,5, İtalya'da %11 ve Yunanistan'da %28 (Erkuş ve Ark., 1995) iken bizde bu oranlarla ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi olası görünmemektedir. Dolayısı ile, ticaret ve sanayi potansiyeli bakımından bölgedeki kaynakların rasyonel ve optimum kullanıldığını söylemek oldukça zordur. Özellikle dar bir bölgeye sıkışmış olan Hatay ili inşaat sektörünü canlandırmak suretiyle tarım sektöründe marjinal verimliliği düşük olan işgücü bu sektöre kaydırılarak daha etkin kullanılabilir.

Çizelge 6. Hatay ilinde istihdamın sektörel dağılımı

Table 6. Employments between sectors by years in Hatay province

Yıllar/ Years	Sektörler/Sectors				
	Tarım/ Agriculture	Sanayi/ Industry	Hizmet/ Service	İnşaat/ Construction	Toplam/ Total
1980	60,1	12,9	22,5	4,5	317.283
1985	61,7	10,8	23,9	3,6	378.776
1990	60,8	10,6	24,7	3,9	446.225
2000	61,6	8,5	26,4	3,5	518.808

Kaynak/Source : Anonim 2000a

Dış Ticaret Durumu

Çizelge 7'de ithalat ve ihracatın gelişimi incelenmiştir. 2001 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı 41.399 milyon \$, ihracatı ise 31.340 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Toplam ithalatın %2,8'ini, ihracatın ise %1,9'unu Hatay ilinden gerçekleştirilen ithalat ve ihracat değerleri oluşturmaktadır. Hatay ili, Türkiye'nin dış ticaretine 1996 yılına kadar pozitif katkı yapmıştır, bundan sonraki yıllarda ithalatın hızla yükseldiği ve dış ticaret katkısının negatife dönüştüğü görülmektedir. O dönemdeki yüksek enflasyon, ekonomik kriz ve üretim darlığı bu olumsuz gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Önemli bir üretim potansiyeline sahip olmasına rağmen ülkemize dış ticaret katkısı oldukça düşüktür. Buda, tarımın bölge ekonomisi içerisindeki payının yüksek olmasına bağlıdır. Dolayısıyla, tarımsal ürünlerde kendine yeterli olmayan Türkiye'nin iç tüketimine yönelik ticaret öne çıkmaktadır.

HATAY İLİNİN SOSYO-EKONOMİK VE TARIMSAL YAPISI

Çizelge 7. Türkiye’de ve Hatay ilinde ithalat ve ihracatın gelişimi (milyon \$ ve %)

Table 7. Imports and exports by years in Türkiye and Hatay province

Yıllar/ Years	Hatay				Türkiye	
	İthalat/Import		İhracat/Export		İthalat/Import	İhracat/Export
	Değer/ Value	%	Değer/ Value	%		
1993	118	0,4	235	1,5	29.385	15.348
1995	143	0,4	262	1,2	35.720	21.637
2000	1.486	2,7	632	2,3	54.503	27.775
2001	1.155	2,8	584	1,9	41.399	31.340

Kaynak/Source : Anonim 2005b, Anonim 2001c

Tarımsal Yapı

Hatay ilinin en önemli geçim kaynağını tarımın oluşturduğu söylenebilir. Üretim miktarı, ekim alanı ve çeşitlilik bakımından önemli bir tarım bölgesidir. Yılda birden fazla üretimin gerçekleştirilebildiği, daha ekonomik olan sera ve örtü altı yetiştiriciliğinin çok yaygın ve geniş kitlelerce yapılabildiği Hatay ilinde hayvancılık ve meyve yetiştiriciliği de önemli geçim ve üretim kaynaklarındandır. Ülke politikalarına uygun olarak bütün yetiştiriciliğindeki azalmaya karşılık zeytin yetiştiriciliğinin büyük ölçüde yayıldığı bölgede süt sığırcılığını geliştirme konusunda da önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak çayır-mer’a alanları ve yem bitkileri yetiştiriciliği konularındaki sorunlar bu gelişmeyi yavaşlatmaktadır. Özellikle tarıma dayalı sanayi sektöründe büyük gelişmeler gözlenmektedir. Tarım ürünlerinin işlenmesi, ambalajlanması ve dış ticareti konularında büyük bir potansiyel bulunmakta ve bu alanlara yatırımların özendirilmesi, hem bölge hem ülke ekonomisine çok büyük katma değer sağlayacaktır.

Bu bölümde Hatay ilinin tarımsal potansiyeli ve gelişmesi konusunda bilgiler verilecektir. Özellikle bitkisel ve hayvansal üretim konuları irdelenecektir.

Arazi Varlığı

Hatay ili toplam arazi varlığı 540.300 hektardır. Bunun %50,1’i tarım, %38,5’i orman ve fundalık, %9,9’u çayır-mera arazisidir (Çizelge 8). Ayrıca, ildeki tarım arazilerinin %74,3’ü sulanabilir, %25,7’si kuru tarım arazisidir. Ancak, sulanabilen arazinin sadece 143.011 ha’ı (%52,8) sulanırken, 58.068 ha (%21,5) tarım arazisi teknik olarak sulanabilme olanaklarına sahip olmasına rağmen henüz sulamaya açılmamıştır. (Anonim 2006).

Çizelge 8. Hatay ili arazi varlığı

Table 8. Allocation of land in Hatay province

Arazinin dağılımı/ Distribution of land	Yüzölçümü/Area	
	(Ha)	(%)
Tarım alanı/Agricultural land	270.766	50,1
Orman ve fundalık / Forests and shrubberies	208.165	38,5
Çayır-mera /Meadow-pasture	53.375	9,9
Diğer araziler / Others	8.066	1,5
TOPLAM/ TOTAL	540.300	100,0

Kaynak/Source : Anonim 2001b.

Tarımsal Arazi Kullanımı

İlde toplam tarım alanı içerisinde tarla bitkileri alanı %60,0’lık oranla ilk sırayı alırken, onu sırasıyla %16,6’lık pay ile zeytinlik, %11,0’lık pay ile sebzelik takip etmiştir (Çizelge 9). Özellikle meyve, sebze ve zeytinlik alanlar Türkiye ortalamasının çok

üzerindedir. Gelişmiş ülkelerde bile bağ-bahçe alanı tarım alanlarının %2'sini oluşturmakta iken, Hatay'da bu oran sadece sebze için %11'in üzerindedir. Ancak, pazarlama konusunda önemli sıkıntılar yaşanmaktadır.

Çizelge 9. Türkiye ve Hatay'da tarım arazilerinin dağılımı
Table 9. Distribution of agricultural land in Türkiye and Hatay province

Tarım arazisi/ Agricultural land	Hatay		Türkiye	
	Ha	%	Ha	%
Tarla bitkileri alanı/ Field Area	162.538	60,0	18.925.070	70,0
Sebzelik/ Vegetable Gardens	29.847	11,0	793.057	2,9
Bağ alanı/ Vineyards	4.385	1,6	535.000	2,0
Meyve + Narenciye/ Fruits + Citrus fruits	27.659	10,2	1.341.568	5,0
Zeytinlik/Olive trees	44.937	16,6	600.000	2,2
Diğer/Others	1.400	0,5	4.826.000	17,9
Toplam/ Total	270.766	100,0	27.020.695	100,0

Kaynak/Source : Anonim 2000b, 2001b.

Tarımsal İşletmeler

Aşağıdaki çizelgede, Hatay ilinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinin işletme büyüklükleri verilmiştir. Buna göre, 42.395 adet tarım işletmesinin en büyük bölümünü 50 da'dan az araziye sahip küçük tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Ortalama işletme büyüklüğü 33,2 da'dır. Her ne kadar işletme büyüklüğü küçük olsa da, sebze ve meyve yetiştiriciliğinin yaygın olduğu, özellikle seracılığın önemli bir ağırlığı olduğu düşünülürse, optimum işletme büyüklüğünün Türkiye ortalamasına göre daha düşük olması gerektiği ve küçük işletmelerin aslında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek üretimi gerçekleştirebilecekleri söylenebilir. Ancak bu yeterli değildir. Avrupa Birliği'nin eşliğindeki Türkiye, optimum işletme büyüklüğü ölçüsünü yükseltmek durumundadır.

Çizelge 10. Hatay ilinde tarımsal işletmelerin büyüklüklerine göre dağılımı
Table 10. Distribution of agricultural holdings by size in Hatay province

İşletme büyüklüğü (da)/ Size of holdings	İşletme sayısı/ Number of holdings		İşlenen alan/ Cultivated land	
	Adet/Number	%	Dekar/Decare	%
0-50	36.329	85,7	550.186,0	39,1
51-100	3.333	7,9	230.056,0	16,3
101-200	1.797	4,2	251.319,0	17,8
201- +	936	2,2	377.489,0	26,8
Toplam/Total	42.395	100,0	1.409.050,0	100,0

Kaynak/Source : Anonim 2001b.

Bitkisel Üretim

Hatay ilinin en önemli geçim kaynağı bitkisel üretime dayanmaktadır. Hem bölge hem de ülke ekonomisine katkı yapabilecek önemli potansiyele sahiptir. Toprak verimliliği ve iklim koşulları bitkisel üretime son derece elverişlidir. Neredeyse yılın dört mevsiminde üretim yapmak mümkündür. Sahip olduğu 540300 ha alanın yaklaşık %50'sinde tarım yapılmaktadır. Tarım alanlarının %60'ında tarla bitkileri, %11'inde sebze, %10'unda meyve, %16'sında da zeytin yetiştirilmektedir.

Tarla Bitkileri

Tarla bitkileri içerisinde en büyük payı tahıllar, (%56,6) alırken, ele alınan dönemde bu oran giderek azalmaktadır. Endüstri bitkilerinin payı, incelenen dönemde çok

HATAY İLİNİN SOSYO-EKONOMİK VE TARIMSAL YAPISI

büyük bir artış göstererek, tarla bitkileri ekim alanı içerisinde 1980’de %7,7 den, 22 yıllık dönemde ortalama %452 oranında artarak 2002 yılında %39,2’ye yükselmiştir (Çizelge 11).

Çizelge 11. Hatay ili tarla bitkileri ekim alanlarının yıllara göre değişimi (da)

Table 11. Cultivated areas of field crops in Hatay province by years

Ürünler/Crops	Ekim alanları (da) / Cultivated areas					
	1985	1990	1995	2000	2001	2002
Tahıllar/Cereals	918.680	973.610	752.540	1.189.120	991.780	978.430
Baklagiller/Pulses	28.200	30.410	21.750	14.930	21.450	19.050
Endüstri bitkileri/ Industrial crops	849.510	766.510	884.380	596.950	680.390	676.900
Yağ bitkileri/ Oil crops	19.710	35.400	12.200	8.960	6.440	10.810
Yumru bitkiler/ Tuber crops	25.710	47.170	65.090	39.830	51.160	43.100
Toplam/Total	1.841.810	1.853.100	1.735.960	1.849.790	1.751.220	1.728.290
Ürünler/Crops	Ekim alanları (%) / Cultivated areas					
	1985	1990	1995	2000	2001	2002
Tahıllar/Cereals	49,9	52,5	43,4	64,3	56,7	56,6
Baklagiller/Pulses	1,5	1,6	1,3	0,8	1,2	1,1
Endüstri bitkileri/ Industrial crops	46,1	41,4	50,9	32,3	38,9	39,2
Yağ bitkileri/Oil crops	1,1	1,9	0,7	0,5	0,4	0,6
Yumru bitkiler/ Tuber crops	1,4	2,6	3,8	2,2	2,8	2,5
Toplam/Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak/Source : Anonim 1980, 1985, 1990, 1995, 2000b, 2001d, 2002.

Meyveler

Hatay ilinde yetiştirilen meyve ağaçlarının %58,3’ü taş çekirdekli, %33,6’sı turuncgil ve %5,8’i üzüksü meyvelerden oluşmaktadır (Anonim, 2002).

Meyve ağacı sayısı, 1980 yılında 8.294.469 adet iken, 22 yılda %54 oranında artarak 2002 yılında 12.805.858 adete ulaşmıştır. Bu dönemde, yumuşak çekirdekli ve sert kabuklularda bir azalma görülürken meyve bahçelerinin kapladığı toplam alan giderek artmaktadır.

Özellikle zeytin fidanlarının desteklenip teşvik edilmesi, Akdeniz kuşağında Suriye, İtalya ve İspanya ile zeytin ve zeytinyağı piyasalarında rekabet edebilme konusunda ümit verici olumlu politikalar, mutlaka devam ettirilmelidir. Zira önemli miktarda zeytinyağı açığımız bulunmaktadır.

Hatay ilinde 2002 yılı itibariyle yetiştirilen 10.817.539 adet ağaçtan toplam 566.852 ton meyve elde edilmiştir. Yetiştirilen meyvelerin %65,9’u turuncgil, %23,2’si taş çekirdekli ve %9,6’sı üzüksü meyvelerden oluşmaktadır (Çizelge 12). Meyve veren ağaç sayısındaki artış yaklaşık %47 iken aynı dönemdeki üretim artışı %121’tir.

Çizelge 12. Hatay ilinde meyve veren yaştaki ağaç sayıları ve üretim miktarı
Table 12. Bearing number of fruit trees and production quantity in Hatay province

Meyveler/ Fruits	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002
	Meyve veren yaştaki ağaç sayıları (adet)/ The number of enough age to bearing fruit trees						
Yumuşak çek. /Pome fruits	273.380	276.557	181.075	180.225	155.724	172.126	174.351
Taş çek./ Stone fruits	3.637.475	3.966.568	4.816.770	4.994.430	5.353.010	5.533.792	5.972.301
Turunçgiller/ Citrus	2.849.770	2.844.945	2.936.845	3.327.365	3.967.675	3.944.835	3.901.805
Sert kabuklu./ Nuts	112.110	106.586	74.995	69.630	70.275	72.974	74.072
Üzümsü meyv. /Grape-like f.	498.650	465.690	752.540	714.478	716.019	678.041	695.010
Toplam/ Total	7.371.385	7.660.346	8.762.225	9.286.128	10.262.703	10.401.768	10.817.539
	Üretim miktarları (ton)/ Production quantity (tons)						
Yumuşak çek. / Pome fruits	3.760	6.088	6.293	5.318	5.501	4.943	5.277
Taş çek./ Stone fruits	58.683	46.217	76.196	57.550	155.131	70.882	131.462
Turunçgiller/ Citrus	149.433	150.056	195.363	245.717	350.617	372.627	373.672
Sert kabuklu./ Nuts	1.142	1.470	2.233	1.576	2.012	1.641	1.916
Üzümsü meyv./ Grape-like fruits	43.185	54.180	59.266	52.755	56.841	52.960	54.525
Toplam/ Total	256.203	258.011	339.351	362.916	570.102	503.053	566.852
	Üretim Miktarları (%)/ Production Quantity (%)						
Yumuşak çek. /Pome fruits	1,5	2,4	1,9	1,5	1,0	1,0	0,9
Taş çek./ Stone fruits	22,9	17,9	22,5	15,9	27,2	14,1	23,2
Turunçgiller/ Citrus	58,3	58,2	57,6	67,7	61,5	74,1	65,9
Sert kabuklu./ Nuts	0,5	0,6	0,7	0,4	0,4	0,3	0,3
Üzümsü meyv./ Grape-like fruits	16,9	21,0	17,5	14,5	10,0	10,5	9,6
Toplam/ Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak/Source : Anonim 1980, 1985, 1990, 1995, 2000b, 2001d, 2002.

Sebzeler

Hatay ili sebze yetiştiriciliği bakımından da oldukça önemli avantajlara sahiptir. Gerek örtü altı gerekse diğer şekillerde sebze yetiştiriciliği bölge çiftçisinin önemli geçim kaynaklarından biridir. Sebze üretimi yıldan yıla büyük artışlar göstermektedir. Hatay ilinde 2002 yılı itibarıyla yetiştirilen toplam 852.517 ton sebzenin %76,3'ünü meyvesi yenen sebzeler, %11,3'ünü yaprağı yenen sebzeler, %7,6'sını soğansı, yumru ve kök sebzeler, %4,1'ini baklagiller oluşturmaktadır (DİE, Çeşitli Yıllar).

HATAY İLİNİN SOSYO-EKONOMİK VE TARIMSAL YAPISI

Hatay ilinde sebze yetiştiriciliği hızla artmaktadır, bahçe sebzeciliği tarla sebzeciliğine dönüşmüş ve örtü altı sebzeciliğin yanında büyük ölçüde tarla sebzeciliği ön plana çıkmıştır. Pazarlama konusunda zaman zaman sorunlar yaşansa da sebze işleme fabrikalarının sayıları giderek artmakta, dış ticaret olanakları gelişmekte ve özellikle sözleşmeli tarıma doğru önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

Hatay ilinde yetiştirilen örtü altı sebze ve meyve üretim miktarları Çizelge 13'te verilmiştir. Domates ve kavun en fazla üretimi yapılan ürünlerdir. Çizelgeden karpuz ve kabağın dışındaki sebze çeşitlerinin üretim miktarlarında önemli azalmalar olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi pazarlama konusunda karşılaşılan sorunlardır. Salça fabrikası, konserve domates fabrikası (dilimli, domates suyu vs.), biber salçası, biber kurutma işletmeleri gibi tarıma dayalı sanayi kollarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Çizelge 13. Hatay ilinde yetiştirilen örtü altı sebze üretim miktarları (ton)

Table 13. Vegetable production under protective cover in Hatay province (tons)

ÜRÜNLER/CROPS	1999	2000	2001	2002
Domates/ Tomatoes	17.187	15.276	10.082	16.223
Hıyar/ Cucumber	5.502	6.173	6.903	6.290
Patlıcan/ Eggplant	6.019	5.596	5.086	5.696
Biber (sivri)/ Green pepper	6.032	5.254	3.425	5.381
Biber (dolmalık)/ Stuff pepper	392	355	4	95
Kabak (sakız)/ Squash	3.021	3.614	2.994	3930
Karpuz/ Watermelon	3.600	6.765	4.745	6.400
Kavun/ Melon	38.520	25.040	14.060	11.300
Fasulye (taze)/ Bean(Fresh)	1.370	1.434	1.767	350
Çilek/ Strawberries	5	9	3	0
Bakla (taze)/ Broad beans (fresh)	0	0	608	0

Kaynak/Source : Anonim 1980, 1985, 1990, 1995, 2000b, 2001d, 2002.

Hatay ilinde yaklaşık 10 da cam sera, 388 da plastik sera, 1.637 da yüksek tünel ve 10.092 da alçak tünel olmak üzere toplam 12.127 da alanda örtü altı sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu değer 1999 yılında 22.057 da iken 3 yıl içinde özellikle alçak tünel alanlarındaki azalmaya bağlı olarak önemli ölçüde azalmıştır (Anonim, 1999, 2000b, 2001d, 2002).

Hayvansal Üretim

Hatay ilinin hayvan varlığı giderek azalmaktadır. çayır, mera ve yem bitkileri sorunu hayvancılığın gelişmesini engellemektedir. Hatay'da ekstansif hayvan yetiştiriciliği pek ekonomik görünmemektedir. Yarı entansif ya da entansif yetiştiricilik gerekmektedir. Bu da daha fazla sermaye ve girdi kullanımı gerektirdiğinden hayvancılığın desteklenmesi zorunlu hale gelmektedir. Nüfus yoğunluğunun fazla, aile işgücünün yeterli ve işsizliğin yüksek olduğu dikkate alındığında hayvancılığın yöre halkı için oldukça cazip bir alternatif faaliyet alanı olduğu söylenebilir. Pazarlama konusunda da yaş meyve ve sebze üreticiliğinde olduğu kadar büyük sorunların yaşanmayacağı konusu da bu faaliyetin önemli bir avantajı sayılabilir. Nitekim, Tarım Bakanlığı bu konuda önemli çalışmalar başlatmış ve öncelikle ilçelere bağlı köylerde "Kırsal Destek Projesi" başlatmıştır. Bu proje çerçevesinde herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan, köyde yaşayan işletmelere 1 adet süt ineği vermek suretiyle hem iş imkanı sağlamakta hem de örgütlenme koşulu ile de kooperatifleşmeyi hızlandırmaktadır. Böylece, süt sığırcılığının gelişmesine katkı sağlanmaktadır. Tabii ki bu projenin ulusal tarım politikası bakımından doğruluğu tartışılır, ancak kısa dönem için hayvancılık bakımından gelişme sağlayabilir.

Çizelge 14’de Hatay ili hayvan sayıları verilmiştir. Arı koloni sayısı dışında diğer hayvan mevcutlarında yıllar itibarıyla önemli bir azalma söz konusudur. İlde hayvan sayıları 1980’den 1990 yılına kadar önemli artışlar gösterirken 1990’dan sonra hızla düşmeye başlamış ve hayvancılık sektörü büyük zarar görmüştür. Dolayısıyla, et ve süt üretiminde dalgalanmalar görülmektedir.

Çizelge 14. Hatay ili hayvan sayıları (adet)

Table 14. Number of livestock in Hatay province

Hayvanlar/ Livestock	1980	1990	1995	2000	2001	2002
Koyun/ Sheep	134.382	168.060	113.960	103.960	84.890	85.022
Kıl keçisi/ Ordinary goats	148.450	94.480	68.020	81.740	58.030	57.568
Sığır/ Cattle	87.464	86.555	107.690	99.270	78.910	76.609
Kültür/ Culture		7.426	11.940	12.660	9.880	9.296
Melez/ Cross-breed		44.925	61.840	56.630	47.880	45.576
Yerli/ Domestic		34.204	33.910	29.980	21.150	21.737
Manda/ Buffaloes	758	689	460	360	360	340
Kümes hayvanı/ Poultry	365.574	945.836	535.380	882.850	709.260	145.024
İş hayvanı/ Working animal	15.956	15.510	13.190	11.600	10.381	10.300
Arı kovanı (Koloni) /Beehives (Colony)	19.900	24.591	28.430	33.930	34.152	37.054
Açılan ipek böceği kutusu /Opened silkworm box	506	1.234	118	56	44	92

Kaynak/Source : Anonim 1980, 1985, 1990, 1995, 2000b, 2001d, 2002.

Çizelge 15’de Hatay iline ait hayvansal ürünler görülmektedir. 1980-2002 dönemine ait bu verilere bakıldığında; süt ve et üretim miktarlarında büyük gerileme görülmektedir. 1980 yılına göre her ne kadar artış görülse de, 1990 yılına göre büyük gerileme söz konusudur. Ancak özellikle son yıllarda devletin yüksek verimli ithal sığır dağıtması ve yem desteğini artırması hayvancılık sektörünün gelişmesi konusunda umut vericidir. Özellikle yetiştiricilere 2 adet düve desteği hem kırsal kalkınmaya hem de hayvancılık sektörünün gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Çizelge 15. Hatay ilinde üretilen hayvansal ürün miktarları (ton)

Table 15. Quantities of animal products in Hatay province (tons)

Ürünler/ Products	1980	1990	1995	2000	2001	2002
Süt/ Milk	32.795	115.400	148.800	123.127	115.778	97.196
Et/ Meat	2.130	6.750	5.140	6.944	5.454	5.133
Deri (adet)/ Hide (number)	126.930	228.570	130.050	150.320	102.322	87.292
Yapağı/ Wool	100	160	170	155	127	127
Kıl/ Hair	65	35	25	33	24	22
Beyaz et/ Meat for poultry	-	-	881	1.763	1.233	1.070
Yumurta/ Hen eggs*	734	7.933	2.435	4.989	3.709	3.834
Bal/ Honey	127	435	624	684	612	684
Balmumu/ Wax	14	29	25	22	20	43
İpek kozası/ Silk cocoons	6	31	3	1	1	1

(*) 16 000 adet yumurta 1 ton kabul edilmiştir./ 16 000 eggs are accepted 1 ton.

Kaynak/Source : Anonim 1980, 1985, 1990, 1995, 2000b, 2001d, 2002.

İlde hayvansal ürünlerin pazarlanması konusunda sorunlar bulunmaktadır. Özellikle süt pazarlamasında üreticiler oldukça düşük fiyattan satmak zorunda kalmaktadırlar. Şöyle ki, yeterli miktarda üretim gerçekleşmediğinden aslında ihtiyaç olduğu halde süt fabrikası açılmamaktadır. Dolayısıyla üretici elindeki sütü sokak sütçüsüne ya da toplayıcılara ya da marketlere oldukça düşük fiyattan vermek zorunda

kalmaktadır. Halbuki bir veya birkaç yerde kurulacak süt fabrikası araçları azaltacağından üreticinin daha yüksek fiyattan süt satmasına olanak yaratacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada Hatay İli'nin sosyo-ekonomik ve tarımsal yapısı ortaya konulmuş ve 20 yıllık gelişme durumu incelenmiştir. Neticede, bölgenin önemli bir tarım potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Ancak, bulunduğu coğrafya ve komşu ülkelerle olan yakın ilişkilerde dikkate alındığında bu potansiyelin çok iyi değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Üretimin işleme ve pazarlanması konularındaki sorunlar, kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını engellemektedir. Hatay üreticisinin en önemli sorunu üretim değil, pazarlamadır. Özellikle tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve üretimin daha etkin ve süratli bir şekilde pazarlanabilmesi için örgütlenmeye gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca, dış ticaret konusunda bürokratik formaliteler azaltılarak, ihracat teşvikleri sağlanmalıdır.

İl nüfusunun %53,5'i ve çalışan nüfusun %61,6'sı kırsal alanda yer almaktadır. Tarımsal istihdam ve tarımsal nüfus olması gerekenin çok üzerindedir. Dünyanın hiçbir yerinde sadece tarıma dayalı ekonomiler gelişmemiştir. Bu oranların aşağı çekilmesi kısa zamanda olası gözükmemekle birlikte yapısal politikaların hayata geçirilmesi ve fazla nüfusun başka sektörlere kaydırılması zorunludur. Entansif süt sığırcılığı, besicilik, kümes hayvanı yetiştiriciliği, deve kuşu yetiştiriciliği, zeytincilik faaliyetleri bu konuda geliştirilebilecek alternatif alanlardır.

Ayrıca, yem bitkileri ekiminin teşvik edilmesi ve desteklenmesi hem iyi bir ön bitki olması hem de yem ihtiyacının giderilmesi bakımından gereklidir. Ayrıca, süt işleme fabrikalarının açılması hayvancılığın gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Socio-Economic and Agricultural Structure of Hatay Province

Summary

In this, we investigated the social economic and agricultural structure of Hatay which city is specially important in angle of agriculture.

Hatay province has %1,9 of total population, %1,5 of national income, %1,9 export and %2,8 import value. 42.395 agricultural companies make activity in an average of 33,5 decares.

There are important marketing problems being especially in vegetable and animal production, quality and stability on production. If the producers to be organized, increase the abilities of export and decreasing bureaucracy will supply important additions to solve this problems.

Key Words: Agricultural production, economic structure, production pattern, development criteria, Hatay.

Kaynaklar

- Anonim, 1980. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
Anonim, 1985. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
Anonim, 1987. İllere Göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla. DİE, Ankara.
Anonim, 1990a. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
Anonim, 1990b. İllere Göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla. DİE, Ankara.
Anonim, 1995a. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
Anonim, 1995b. İllere Göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla. DİE, Ankara.

- Anonim, 2000a. Genel Nüfus Sayımı 2000. DİE, Ankara.
- Anonim, 2000b. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
- Anonim, 2000c. İllere Göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla. DİE, Ankara.
- Anonim, 2001a. Hatay İl Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları.
- Anonim, 2001b. 2001 Genel Tarım Sayımı, DİE, Ankara.
- Anonim, 2001c. 2001 İstatistik Yıllığı 2001. DİE, Ankara.
- Anonim, 2001d. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
- Anonim, 2002. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). DİE, Ankara.
- Anonim, 2003. İstatistik Göstergeler 1923 – 2003. DİE, Ankara.
- Anonim, 2004. İl Göstergeleri 1980-2003. DİE, Ankara.
- Anonim, 2005a. www.mku.edu.tr. Erişim; Aralık 2005
- Anonim 2005b. www.ekutup.dpt.gov.tr, erişim; Aralık 2005.
- Anonim 2005c. www.die.gov.tr. erişim; Aralık 2005.
- Anonim, 2006. Devlet Su İşleri Kayıtları. Hatay
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kral, T., Açıl, F., ve Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi. A.Ü.Z.F. Yayınları, No.5. Ankara. S.11.